

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Єфетова К.Ф., Завгородня М.Ю.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАНУ

Застосування механізмів інноваційного оновлення в оборонній промисловості України стало об'єктивною необхідністю. Перехід на інноваційну модель розвитку можливий лише за умов глибокої реструктуризації оборонно-промислового комплексу (ОПК). Ситуації, які складаються сьогодні на підприємствах

ОПК потребують поглибленого аналізу при визначенні економічної доцільності інновацій та забезпеченні можливостей їх реалізації .

Найбільш підготовленими до процесів реструктуризації виявились підприємства ракетно-космічної, авіабудівної та суднобудівної галузей, із створення систем протиповітряної оборони, бронетанкової техніки та артилерії, систем зв'язку, інтелектуальних систем керування Збройними Силами України.

Однак, значна кількість підприємств з унікальним обладнанням, новими технологіями, високим інтелектуальним потенціалом виявились на грані банкрутства.

Існуюча інноваційна політика підтримки підприємств ОПК потребує перегляду застарілих догм і створення державної стратегії інноваційного розвитку, максимально адаптованої до конкретних умов функціонування. Сьогодні практика прийняття законів про підтримку цілих оборонних галузей, в умовах обмеженості державних ресурсів, приводить до: недофінансування програм (нижче ніж на 50%) консервації досягнутих результатів; відсутності змін в технологічному та організаційному рівнях виробництва та втрати конкурентних позицій на світових ринках. Так, розвиток суднобудівної галузі в Україні досягнуто лише за рахунок корпусного виробництва, тоді як потужності суднобудівного машинобудування залишаються незавантаженими із-за невідповідності продукції міжнародним стандартам і обмеженості ресурсів на їх впровадження. Тому на виготовлені судна встановлюються іноземні машини та обладнання, які мають міжнародну атестацію.

За всі роки бюджетного фінансування програм не з'явилося жодної перспективної інновації, яка б створила принципово нові можливості озброєння та появу нового ринку збуту. Інновації, які сьогодні впроваджуються, створюють конкретні переваги на традиційному ринку, не змінюючи технологічний уклад або структуру економіки. Прикладом може бути створення українського танку та впровадження сучасних технологій в ракетно-космічній і авіаційній галузях та виробництві озброєння, які тільки розширюють існуючу нішу на ринку озброєнь.

Реалізація інноваційної політики в цих умовах полягає у створенні механізмів державної підтримки підприємств ОПК через комерціалізацію галузі з одночасним посиленням функцій державного регулювання в моделях, де ринкові механізми зовсім не діють або діють неефективно.

Розглядаючи інновацію як функцію від особливостей державної стратегії забезпечення обороноздатності та специфіки інноваційного об'єкту, приходимо до висновку про необхідність типізації стратегій інноваційної політики та визначення механізмів державної підтримки для кожного типу стратегій в умовах концентрації державних ресурсів на мінімальній кількості інноваційних проектів. Виходячи з цього, запропоновано чотири типи моделей інноваційного розвитку підприємств ОПК, які

визначають особливості державної інноваційної політики, а саме: адаптивні, диверсифікаційні, інтенсивні та інтеграційні.¹

Комплексний характер інновацій, їх багатогранність та різноманітність областей застосування потребують розробки класифікатору ознак та властивостей, що дозволить оцінювати інновації повніше, об'єктивніше, орієнтуватись на їх результативність.

Основу класифікації складають класи ознак, де кожен з класів має свою ієрархію властивостей. Будь-яка модель інноваційного розвитку характеризується сукупністю ознак усіх класів, але різними властивостями, причому між деякими із них існує жорстка відповідність.

Так, вибір інноваційної моделі сталого розвитку обумовлено необхідністю підтримки стабільності виробництва та забезпечення досягнутих результатів з точки зору існуючих видів озброєння і військової техніки (ОВТ). За масштабом дії такі моделі відносяться догалузевих (середніх або дрібних), за часом дії – до короткострокових; об'єктом інновації найчастіше буває продукція або технологія; темпи виконання інновації – рівномірні; ефективність інновації – підвищення конкурентоздатності, розширення ринкових ніш; інноваційний потенціал – модифікований; ступінь новизни – відносна для даного підприємства.

Вибір диверсифікаційної моделі розвитку обумовлено перетворенням підприємств ОПК в багатогалузеві комплекси, яким легше вистояти в конкурентній боротьбі, своєчасно відредагувати на зміни в економічній кон'юктурі. За масштабом дії вони можуть бути міжгалузеві, галузеві та продуктові (середні або дрібні), за часом – короткострокові, об'єкт інновації – продукція, ефективність інновації – вихід на нові ринки збуту, інноваційний потенціал – комбінаторний, ступінь новизни – абсолютна для підприємства.

Вибір моделі інтенсивного розвитку обумовлено переконливим прогнозом стратегічного менеджменту щодо відсутності обмежень на збут продукції на найближчу перспективу. За масштабом дії такі моделі – галузеві, за часом дії – короткострокові, об'єктом інновації найчастіше буває – технологія або організація виробництва, ефективність інновації – розширення ринкових ніш, підвищення якості та конкурентоспроможні. Як правило, такі моделі малозатратні, економічні, модифіковані.

Вибір моделі інтеграційного розвитку відбувається у відповідності з державною політикою щодо стратегічної значимості підприємств у забезпеченні потреб національної безпеки і оборони держави, участі у реалізації міждержавних угод і контрактів з військово-технічного співробітництва, забезпечення конкурентоспроможності ОВТ на світовому ринку озброєння.

За масштабом дії такі моделі – міжгалузеві, національні, транснаціональні, за часом дії – довгострокові, середньострокові; характер інноваційних процесів визначається комплексністю і відноситься до майже всіх об'єктів інноваційної діяльності та областей застосування; ефективність – вихід на нові ринки збуту або суттєве розширення існуючих ринкових ніш. Реалізація заходів в моделі потребує значних коштів, де суттєву долю складає стратегічний менеджмент, організаційно-технічні рішення, вертикальна та горизонтальна інтеграція.

На основі сукупності ознак та властивостей моделей розвитку імітується інноваційний процес, визначається його результативність та елементи інноваційного процесу з високим ступенем ризику реалізації.

Саме ця інформація є базовою для визначення механізмів державної підтримки в умовах існуючого законодавчого, ресурсного та інформаційного забезпечення.

¹ К.Ф.Єфетова Моделі інноваційного розвитку оборонно-промислового комплексу України // Проблеми науки. – 2004. – №3. – С.35-44

Загальна схема визначення механізмів інноваційної підтримки підприємств ОПК наведена на рис. 1.

Критерієм вибору моделі інноваційного розвитку є економічна доцільність інновації та рівень забезпечення обороноздатності держави. В цих умовах великого значення набуває оцінка привабливості об'єкту інновації. Інноваційна привабливість – це здатність підприємства, зумовлена його наявними економічними можливостями залучати внутрішні і зовнішні інноваційні проекти та мінімізувати ризик щодо досягнення мети інвестора. У цьому зв'язку важливою ознакою привабливості підприємства є не тільки оцінка результатів його господарювання та кількість і якість ресурсів, які йому належать, а й рівень його підприємницької діяльності у відповідному ринковому середовищі з певною ємністю секторів ринку; взаємозв'язками з партнерами, органами влади, сукупністю розповсюджених на його діяльність податкових пільг тощо.

Внутрішня привабливість більшості видів продукції ОПК в Україні дуже низька і це, перш за все, із-за обмеженості оборонного бюджету при щорічних потребах фінансування закупівель озброєнь.

Сьогодні спостерігається досить стабільна тенденція підвищення привабливості міжнародної кооперації з підприємствами ОПК. Цьому сприяють: наявність ринку праці (навантаження на одне робоче місце – 17 чоловік); низька вартість робочої сили (у промисловості середньомісячна зарплата становить близько 57 дол., у машинобудуванні – 40 дол.); наявність поки ще передових технологій і продукції, що користується попитом на зовнішньому ринку; ефективна система експортного контролю відповідно до західних стандартів, що знижує ризики несумлінного поводження на ринках озброєння і високотехнологічної продукції подвійного призначення². Завдяки державній підтримці та виробничо-комерційній активності деяких підприємств, інноваційна привабливість окремих напрямків оборонної продукції зайняла певну нішу на міжнародних ринках.

Визначення результатів прогнозової орієнтації реалізації інноваційного процесу відбувається за допомогою програмно-цілевих методів.

Основу впровадження такої методології складають наступні принципи:

- інновація розглядається як багаторівнева ієрархічна структура цілей;
- формування системи заходів носить індикативний характер;
- оцінка необхідних ресурсів по рівнях реалізації інновації виконується на основі експертних методів;
- ефективність використання ресурсів оцінюється відповідними показниками;

альтернативність вибору заходів чи ресурсів побудовано на основі співставлення обсягів фінансування та оцінки рівня ризику.

Найбільш прийнятним методом застосування програмно-цілевого підходу є побудова дерева цілей як засобу структуризації головної цілі на цілі та підцілі, яка допомагає одержати спектр наукових, технологічних, виробничих, експлуатаційних та організаційних проблем, вирішення яких потребує відповідних ресурсів та узгодження в часі різних рівнів реалізації інновації.

² Н.І.Невідома. Проблеми конверсії оборонно-промислового комплексу України // Актуальні проблеми економіки. – 2003 . – №8. – С.47-54.

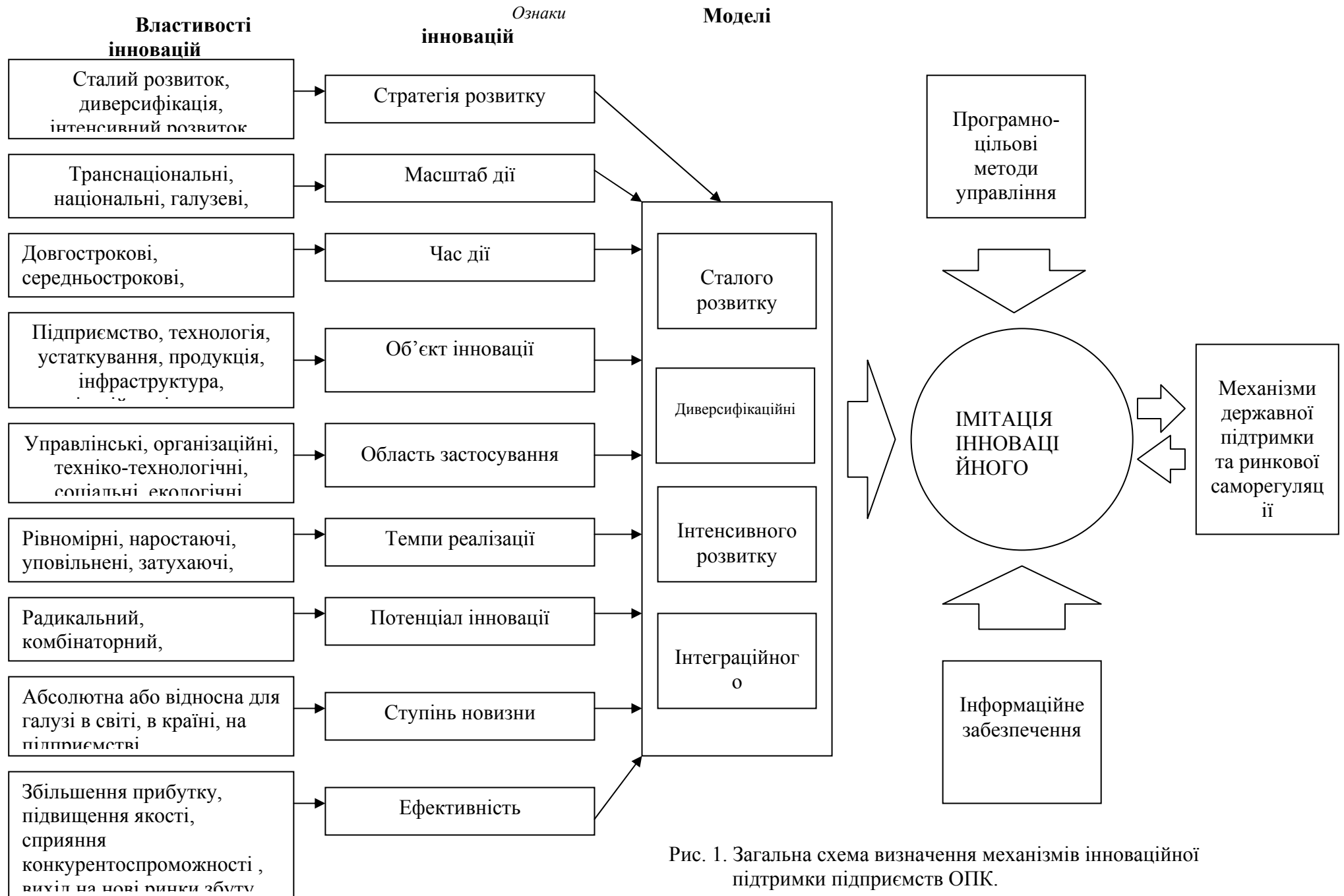

Рис. 1. Загальна схема визначення механізмів інноваційної підтримки підприємств ОПК.

Досягнення цілей всіх рівнів відбувається через реалізацію сукупності заходів з відповідним ресурсним забезпеченням та заданим терміном. Оцінка заходів реалізується за допомогою системи факторів та ресурсів (зовнішньо-політичні, внутрішньо-політичні, економічні, соціальні, правові, воєнно-економічні, виробничі, екологічні), які визначаються на основі експертизи, де враховуються оцінки вагомості кожного фактору та ступінь впливу його на кінцевий результат.

Ресурси, за допомогою яких оцінюється реалізація заходу, вибираються з такого переліку: вартісні, часові, матеріальні, технологічні, трудові.

Імітація процесу реалізації інновації дозволяє оцінювати ресурсні можливості виконання окремих етапів та визначати рівень ризику на всіх стадіях інноваційного процесу (початковій, поточній та фінальній). Початковий (стартовий) ризик доцільно розглядати як прийнятну для інвестора величину капіталовкладень. Ризики на поточній та фінальній стадії інновації необхідно розглядати як керований чинник, який можна передбачити, зменшити чи усунути відповідними механізмами державної підтримки та галузевої саморегуляції³.

Методологічне забезпечення процесів моделювання складають засоби вирішення проблем системної організації виконання інноваційного процесу. Насамперед, це:

- побудова сценаріїв реалізації інноваційного процесу на основі побудови прогностичних графів;
- система інформаційних даних, необхідних для економічних обґрунтувань інноваційних заходів;
- використання експертних оцінок при формуванні необхідних ресурсів та альтернативних варіантів сценарію реалізації.

Запропонований механізм реалізації моделей інноваційного розвитку в ОПК орієнтовано на використання сучасних інформаційних технологій, які дозволяють приймати рішення в умовах слабо структурованої проблеми та недостатнього інформаційного забезпечення.

³ О.М.Ястремська. Концепція формування стратегій інвестиційної діяльності промислових підприємств // Проблеми науки. – 2003. – №11. – С.19-26.